

Wat weerloos is, is niet per se van waarde¹⁾

(1) Een paar jaar geleden zag ik in de bioscoop *Into the Wild*, Sean Penns verfilming van het gelijknamige boek van Jon Krakauer. Boek en film volgen de laatste twee levensjaren van Chris McCandless. Nadat hij met mooie cijfers is afgestudeerd, drijft zijn weerzin tegen de moderne, technologische consumptiemaatschappij hem weg van huis. Hij hunkert ernaar zich te verliezen in de ongerepte natuur. Het kost de kijker weinig moeite sympathie op te brengen voor zijn vlucht uit een verziekte, moderne wereld. De film is voor een groot deel een ode aan de natuur, een ode die ruikt naar het optimisme van de jaren zestig.

(2) Ook Frederik van Eeden, een bekende negentiende-eeuwse schrijver en dichter, stichtte zijn eigen kolonie, gedreven door het ideaal van een leven in een onbedorven natuurstaat. Hoewel deze en vergelijkbare ondernemingen steevast op een mislukking uitliepen, bleek het ideaal van de heilzame natuur tegenover een zieke en slechte cultuur gedurende de twintigste eeuw buitengewoon hardnekkig.

(3) Dit ideaal van een onbedorven natuurstaat blijkt ook in deze tijd nog steeds te bestaan. In 2002 zong cultuurfilosoof Ton Lemaire in het vuistdikke *Met open zinnen* de inmiddels bekende klaagzang van plundering en vernieling van de aarde. Hij pleitte voor een gemeenschapsleven van kleinschalige landbouw en jacht, in harmonie met

een heilzame natuur. En toch was er iets veranderd. Het steeds manifester worden van een ecologische crisis in de jaren zeventig en tachtig maakte dit ideaal feitelijk irrelevant. We konden moeilijk blijven dromen van een pastoraal bestaan op een aarde waar de ene na de andere dier- en plantensoort bezig was uit te sterven. Het geloof in de heilzaamheid van een door de mens onaangeraakte wildernis blijkt moeilijk houdbaar.

(4) Terwijl orthodoxe adepten van de mythe van het romantische natuurpurisme ons aanbevelen de natuur zo veel mogelijk te bevrijden van menselijke bemoeienissen, neemt gaandeweg het besef toe dat zoiets als een volkomen ongerepte natuur in Nederland vrijwel nergens meer bestaat en ook niet meer kan bestaan. Gedurende vijfhonderd jaar landbouwgeschiedenis is alles wat ooit moerassig, leeg en onherbergzaam land was allang bedijkt, drooggemalen, ingepolderd, ontgonnen, aangeharkt, beplant, bebost en uiteindelijk nuttig en bewoonbaar gemaakt. Zo raakten natuur en landleven hecht vergroeid met cultuur en geschiedenis. Het onderscheid tussen Natuur en Cultuur kan eigenlijk niet meer worden gemaakt.

(5) In de twintigste eeuw legde de modernisering een steeds ongebreidelde beslag op de schaarser wordende grond in Nederland. De politieke bemoeienis nam toe. Door de brede waaier van gefragmenteerde wensen en visies ontstond een natuur die hiervan een afspiegeling vormt: hybride compromissen. Dat

heeft er uiteindelijk toe geleid dat Nederland een volkomen ten behoeve van de mensen ingericht recreatiegebied is geworden, vol 'wilde' planten en dieren.

(6) Het is echter maar de vraag of dat erg is. Met de kunstmatig gecomponeerde natuur van een heel land is in beginsel net zo weinig mis als met een fraai aangelegd park of een prachtige wilde tuin. Zelfs als we op de lange duur van de hele aarde één kolossaal park weten te maken, zou dat nog geen verlies zijn, maar eerder de grootste winst waarop we nog mogen hopen. De fraaiste middenweg tussen natuur, cultuur en milieu. Een absoluut ijkpunt voor pure of oorspronkelijke natuur is er niet. De adepten van wat ik gemakshalve maar de mythe van het romantische natuurpurisme noem, beijveren zich onvermoeibaar voor het behoud van zoveel mogelijk 'oorspronkelijke natuur'.

(7) James Lovelock, wetenschapper en milieubeschermer, formuleerde in 1969 de Gaia-theorie, genoemd naar de Griekse godin van de aarde. Volgens Lovelock is de aarde een ontzagwekkend groot, dynamisch superorganisme, dat al veertig miljoen jaar zichzelf reguleert. Binnen de romantische receptie van deze theorie is de aarde synoniem aan onze Moeder Natuur, de eeuwig onveranderlijke en zuivere drager van het leven. De Natuur is een godin, die we niet moeten tarten met onze eigen wensen en verlangens. De ecologische crisis is de consequentie van het geweld dat onze cultuur de natuur heeft aangedaan. De schuld ligt bij de moderne mens, die zichzelf met al zijn wetenschap en techniek van de natuur heeft vervreemd.

(8) Het klinkt ons plausibel in de oren, waaruit blijkt dat de mythe van het romantische natuurpurisme zich nadrukkelijk in ons bewustzijn heeft genesteld. Wat ooit nog een charmante droom van intellectuelen en kunstenaars leek te zijn, is inmiddels diep verankerd in brede segmenten van de samenleving. De bescherming van natuurgebieden wordt synoniem geacht aan het behoud van zoveel mogelijk 'natuurwaarde'. Hoe meer 'wilde natuur', hoe beter. Nu is de 'natuurwaarde' van beschermde enclaves zelden of nooit honderd procent. Overal is of wordt ingegrepen. We weten helemaal niet wat we ons bij de 'oorspronkelijke' toestand van een landschap moeten voorstellen. Want wat is oorspronkelijk? Wat er honderd jaar geleden was? Vijfduizend jaar geleden? De natuur verandert voortdurend, ook zonder de mens.

(9) Hoezeer de mythe van het natuurpurisme desondanks is opgerukt, leert ons het geval van de Oostvaardersplassen bij Almere. In eerste instantie was het gebied een onbedoeld bijproduct van de inpoldering annex verwaarlozing van zuidelijk Flevoland. Daarna werd het door Staatsbosbeheer opgepakt met de ambitie om hier ruimte te maken voor 'natuurlijke dynamiek'. Als ijkpunt voor de nagestreefde 'oorspronkelijke' natuur werd de toestand van Nederland van duizenden jaren geleden gekozen. Een bosrijk landschap, afgewisseld door open plekken die begraasd werden door oerrunderen. Dat Nederland er destijds zo bij lag, is echter hoogst speculatief. De Heckrunderen die hier uitgezet zijn, worden ten onrechte aangeduid als 'oerrunderen'.

Het betreft een door de gebroeders Heck gefokt ras. De oorspronkelijke oeros, waar al onze runderrassen van afstammen, is al in de zeventiende eeuw uitgestorven. In feite betreden wij in de Oostvaardersplassen geen oernatuur maar een zeer gecontroleerd park.

(10) Deze vorm van natuurpurisme in de Oostvaardersplassen is schadelijk. Die leidt tot weerzinwekkend dierenleed, talloze runderen die 's winters verhongeren, iets wat gelegitimeerd wordt als nu eenmaal horend bij een 'natuurlijke dynamiek'. Het in stand houden van deze 'pure natuur' vergt bovendien een bijna totalitaire controle. We zijn plotseling heel ver verwijderd geraakt van het ideaal van een 'vrije natuur'. De toegangsmogelijkheden van de Oostvaardersplassen zijn immers zeer beperkt, de mens moet als de grote verzieker zo veel mogelijk worden buitengesloten. Je kunt je afvragen of zich hier niet de ware hoogmoed openbaart. Zien we juist hier niet de contouren van de mens die zich werkelijk in staat acht het stokje van God over te nemen? Verder versterkt romantisch natuurpurisme de misvatting – en dat is misschien nog het meest schadelijk – dat het milieu vooral geholpen wordt door de aarde zo veel mogelijk in haar zuivere, door de moderniteit onaangeraakte staat terug te brengen.

(11) Op de meeste milieufrenten hebben we te maken met zuiver wetenschappelijke en technische problemen. Maar vanwege irrationele weerstanden worden natuurbeschermende technologieën als synthetische biologie en geo-engineering onvoldoende ingezet. Daarom moet het denken over natuur

en milieu worden bevrijd van de loodzware ideologische molensteen van het romantisch natuurpurisme. Wetenschap, technologie en economie bieden samen de enige weg naar een oplossing van de grote milieuproblemen. Grootschalige modernisering vormt geen tegenstelling met natuurbehoud, maar is er juist de sleutel toe.

(12) Niemand hoeft te vrezen dat langs deze weg wat ons nu aan wilde natuur rest, verloren zal gaan. Wildernissen met uiterst gevarieerde levensvormen, zoals bossen, regenwouden, moerassen, savannen en woestijnen, zijn voor het leven op aarde van cruciaal belang. Die zullen om die reden met alle mogelijke middelen maximaal beschermd moeten worden. Voor alle overige landschappen – een weilandje, een bosrand, een meertje – zouden ook recreatieve of economische prioriteiten kunnen prevaleren. We moeten af van het idee dat elke vorm van schoonheid en ongereptheid in de natuur synoniem is met heiligheid. Alles van waarde mag weerloos zijn, maar niet alles wat weerloos is, is van evenveel waarde.

(13) Ik weet nu ook wat ik van Chris McCandless denk. Hij sluit zichzelf op, niet alleen in een streng en winters landschap, maar ook in de mythe van een pure, door de moderniteit onbezoedelde natuurliefde. Chris McCandless is uiteindelijk geen held, maar een loser. Een eigenwijze romanticus, die voor moderne techniek en informatie niet de waardering op kon brengen die hij wel voor zijn 'wildernis' reserveerde. Chris had zich beter kunnen wenden tot *Arctic Dreams* (1986) van Barry Lopez. Dit boek is een lofzang op het poolgebied. Lopez combineert

moeiteloos de euforie die een skyline
in hem oproept (of trekvogels, of
diepzeevissen) met grote weten-
schappelijke kennis van zaken.
Kennis van en liefde voor het mooie,

machtige landschap blijken elkaar
niet uit te sluiten. Integendeel. Hoe
meer we ervan weten, des te groter
ons ontzag.

naar: Patrick van der Kroef

uit: De Groene Amsterdammer, 9 februari 2012

noot 1 De titel is een verwijzing naar de dichtregel “Alles van waarde is weerloos” uit het
gedicht *De zeer oude zingt* van de Nederlandse dichter en beeldend kunstenaar
Lucebert (1924-1994).

Tekst 2 Wat weerloos is, is niet per se van waarde

- 17p 19 Maak een goedlopende samenvatting in correct Nederlands bij de tekst 'Wat weerloos is, is niet per se van waarde' in maximaal **180** woorden. Zorg ervoor dat deze samenvatting begrijpelijk is voor iemand die de oorspronkelijke tekst niet kent. Uit je samenvatting moet duidelijk worden:
- welke visie natuurpuristen hebben op de natuur;
 - welk standpunt de auteur inneemt tegenover natuurpuristen;
 - welke ontwikkeling in Nederland aan dit standpunt ten grondslag ligt;
 - met welke argumenten de visie van natuurpuristen wordt bestreden;
 - welke tweeledige conclusie wordt getrokken.

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift, dat na afloop van het examen wordt gepubliceerd.